

ПРАВНАТА ИНФОРМАТИКА И НЕЈЗИНАТА ПРИМЕНА

Апстракт: Овој труд го обработува концептот на правната информатика и нејзиниот развој во услови каде што информатичката технологија се применува во донесувањето на одлуки, посебно кога станува збор за одлуките и официјалните извештаи донесени од страна на административните и правните органи во државата. Овој труд исто така го обработува и полето на примена на правната информатика. Правото зазема значајно место во обработката и чувањето податоци, па така се наметнува потребата поединците од областа на правото да изучуваат некои делови на информатиката. Заради динамичната активност на технологијата и промените во правните области, важно е поединците од областа на правото да бидат во тренд со новите правни и информатички достигнувања со цел правилна примена на правната информатика.

Клучни зборови: *правна информатика, развој на правната информатика, примена на правната информатика, право.*

АТАНАСОВСКА Невена

LEGAL INFORMATICS AND ITS USAGE

Abstract: This paper addresses issues related to the concept of legal informatics, legal informatics development in conditions where information technology is applied in reaching legal decisions, especially when it comes to managing official records by administrative bodies. The paper also considers issues related to legal informatics utilization. Law plays a paramount role in the processing and storage of data making it inevitable for lawyers to study same. Due to the dynamic nature of technology with which legal informatics is concerned, it is important that lawyers keep in tune with both legal and technological advancements to ensure growth in the field of legal informatics.

Key words: *legal informatics, legal informatics development, legal informatics utilization, law.,*

Вовед

Правна информатика претставува термин кој не е лесно да се објасни, ниту да се обработи. Сепак доколку информатиката се дефинира како наука за структурата и карактеристиките на информациите, воведување на технологијата во организацијата, чување, обработка и пренесување на информациите, тогаш правната информатика упатува на имплементација на информатиката во контекст на правно опкружување и како таква ги вклучува правно ориентираните организации и корисници на информациите од областа на правото.

Во овој труд вниманието е насочено кон правната информатика, нејзиниот развој и примена во рамките на правното опкружување.

Развој на правната информатика

Теориските и правните истражувања кои довеле до развој на правната информатика поаѓаат од размислувањата на научникот Роберт Винер (Wiener, „The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society“, (1950):110) за „правото како комуникациски процес“, преку воведот на Ли Ловингер (Loevinger, „Jurimetrics: Science and prediction in the field of law“, (1961):255) за „јуриметрискиот метод во правото“, „односот помеѓу правникот и машината“ на Колин Тапер (Taper, „Lawyers and machines“, (1963):121), па сè до „правната информатика“ на Марио Лозано

(Losano, „Juricybernetics: Genesis and Structure of a Discipline“, (1971):93-114) и „cyberspace правата“ на Мајкл Фромкин (Froomkin, „Toward a critical theory of cyberspace“, (2003): 749-873).

Многумина на почетокот стравувале од можноста за компјутеризирање на правата сметајќи дека на тој начин ќе дојде до нивна роботизација. Но како што одминуваало времето дошле до заклучок дека со примена на информатиката во областа на правото се создава можност да се поедностави и олесни работата поврзана неговата примена. Еден дел од правната делатност се сведува на изработка, чување, преработка и споделување информации, каде што примената на компјутерите значајно ја забрзува и подобрува работата на оние кои делуваат во областа на правото.

Во својата книга „Кибернетика и општеството“, Роберт Винер (Wiener, „The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society“, (1950):110) посветува посебно поглавје на правото под наслов „Правото и комуникацијата“ што претставува илустрација на примената на информатиката во општествените процеси.

Задачата на правната наука е да даде недвосмислен израз кој еден експерт и еден „обичен“ граѓанин ќе го толкуваат на еден единствен начин. Па така, проблемите од правната област може да се сметаат како комуникациски проблем.

Примената на информатиката во областа на правото започнува, како што е претходно наведено, во делата на Роберт Винер (Wiener, „The Human Use of Human Beings: Cybernetics and Society“, 1950), по пат на воведување на јуриметрискиот метод во правото, Ли Ловингер (Loevinger, „Jurimetrics: Science and prediction in the field of law“, 1961), односот на правникот и машината на Колин Тапер (Taper, „Lawyers and machines“, 1963), правните информации по електронски пат – Џон Хорти (Horty, „An information retrieval language for legal studies, 1961“), па сè до примената на правната информатика (Losano, „Juricybernetics: Genesis and Structure of a Discipline“, 1971).

Како што наведува Марио Лозано (Losano, „Juricybernetics: Genesis and Structure of a Discipline“, 1971:93-114), правната информатика е составена од три основни гранки:

1. **Јуриметрија** – потекнува од англоамериканскиот правен систем, а се заоснова на претпоставката судијата кој решава некој проблем, истиот ќе го реши на ист начин на кој исти или слични случаи биле решавани во минатото. Со појавата на информатичките системи се актуализира и изрекувањето пресуда од страна на компјутер врз основа на предвидливост на судска одлука.
2. **Правно-информатичко моделирање** – се занимава со формализација на еден дел или цел правен поредок. Воочливи се два дела, и тоа: моделирање во апстрактна смисла и моделирање со конкретни цели. Овие два дела всушност го одразуваат развојот на правото во Европа, каде што првиот дел укажува на набљудување на правниот систем во непротивречна целина, а другиот дел укажува на целина поврзана со примената на правото.
3. **Правна информатика** – со помош на информатичките системи се занимава со прибирање на потребните правни податоци (пресуди, закони и др.) заради донесување на навремени и квалитетни одлуки, како и споредување на апстрактните норми со конкретни случаи.

Правото во информатичко опкружување

Поимот кој говори за правна информатика потекнува од Европа. Правната информатика се однесува на правните прописи кои во поширока смисла се уредуваат со помош на автоматска обработка на податоци.

Правната информатика ја нагласува улогата на технологијата во создавањето нови видови на правни проблеми, но присутно е и стојалиштето дека причината за ваквите проблеми не е поврзана со информатичката технологија, туку со начинот на употреба на информациите во електронски облик, а тоа претставува основа за концептот на правната информатика.

Тука се поставува прашањето: Зошто настануваат нови правни проблеми? Одговорот е во тоа што информатичката технологија не постапува традиционално со правните информации, а сепак правото во својата област е регулирано (досега) само со традиционалните појавни облици (материјални) информации.

Правни информации

Сите информации кои се поврзуваат со правните односи се нарекуваат правни информации. Како содржина на правните информации се јавува од право на информација и слобода на информирање до технички стандарди во рамките на информатичката технологија, од комуникација до позицијата на државните органи во процесот на информирање, од непосредна и случајна размена на извештаи до информации за состојбата на пазарот.

Предмет, извори и содржина на правната информатика

Предмет на проучување на правната информатика претставуваат правните односи поврзани со информацијата како објект на проучување, како и бројни субјекти кои се во различни правни односи со информацијата.

Како извори на правната информатика се јавуваат: уставот, меѓународните документи, законите и други прописи со кои се регулираат односите помеѓу субјектите поврзани со информацијата.

Квалитетот на правната информација претставува посебен предмет на правната информатика – правната информација треба да биде квалитетна без разлика дали е производ или е дефинирана во рамките на правото. Квалитетот на информацијата се утврдува врз основа на вистинитост, потполност, интегритет, објективност.

Содржината на правната информатика е широк поим кој опфаќа карактер на информациите, економска функција на информациите, просторен аспект за настанокот на информациите, намената на информациите.

Примена на правната информатика

Од една страна, примената на правната информатика треба да ги ослободи правниците од заморните рутински работни задачи, со цел тие да можат да ги развиваат своите креативни способности, а од друга страна треба да создаде неопходни претпоставки за подобрување на целокупниот процес на одлучување во сите структури и на сите нивоа.

Правниот систем на една држава има карактеристики на сложен систем составен од повеќе потсистеми. Елементи на правниот систем, поедноставно кажано, се правните норми (закони и други прописи) и одлуките на судските и управните органи. Правните норми ги регулираат правилата на однесување и даваат информации за дозволено, односно недозволено однесување, како и за тоа кои се санкциите во случај на непочитување на нормите и процедурите со кои тоа непочитување ќе биде утврдено. Според тоа, правните норми претставуваат средство за комуникација, а поединечните правни потсистеми претставуваат посебен вид на комуникациски потсистеми кои остваруваат динамичка интеракција со опкружувањето, со цел постигнување адаптација. Правниот систем мора да се адаптира во согласност со динамиката на правниот сообраќај, променливото опкружување и потребата од правна сигурност.

Подрачја на примена на информатиката во областа на правото

Поединечно може да се идентификуваат подрачјата на примена на информатика во областа на правото: информатичка функција на државата, информатиката во законодавството, примена на

информатиката во правосудството, јавната управа, е-управата, правните документи, базата на правни документи, правните информациски системи и др.

Информатиката во законодавниот процес

Активностите на правната регулација започнуваат со планирање, подготовка и донесување на закони од страна на парламентот, а завршуваат со примена на тие закони од страна на надлежните органи, управните органи, судовите, граѓаните, компаниите итн. Улогата на правната информатика се согледува во можноста да го забрза сложениот процес на извршување на правните регулативи. Со адекватна примена на правната информатика се овозможува законодавните органи брзо и целосно да располагаат со неопходните и релевантни информации. Со цел ефикасно функционирање на законодавните органи во многу земји, се пристапува кон изградба на законодавни информациски системи.

Ваквите системи треба да овозможат квалитетен проток на информации во сите фази на подготовка на законските текстови и текстовите поврзани со други законски прописи.

Во првата фаза од циклусот на усвојување на еден закон од особено значење е постоење на законодавен информациски систем кој треба да овозможи прибирање на сите релевантни информации поврзани за еден закон. Тоа се информации за слични закони усвоени во други земји, информации за причините за донесување на тие закони и искуството од нивната примена, информации за анализата и истражувањето спроведени со цел донесување или примена на одреден закон и сл. Кога ќе се утврди нацртот на законскиот текст од страна на владините органи или невладините организации, потребно е да се спроведе квалитетна јавна дебата за нацртот на законот. И во оваа фаза незаменлива е улогата на правната информатика и софврмените информациски технологии: интернет, е-пошта, веб сајтови итн. По добиеното мислење од стручната јавност и граѓаните изменетиот нацрт закон се испраќа до владината комисија, односно до владата со цел да се утврди предлог законот.

И во оваа фаза информациската технологија може да помогне во проверката на усогласеноста на понудените решенија во законот со други постоечки национални или меѓународни прописи. Следи фазата на усвојување на законот во парламентот во која, исто така, информатичката технологија има своја значајна улога во пренесувањето на текот на расправа и записниците до сите заинтересирани страни. Во последната фаза на извршување на законот и запознавање на граѓаните со резултатите од неговата примена исто така од големо значење е користењето на информатичката технологија со цел евентуално да се утврди потребата за измена на некои законски решенија.

Информатиката во правосудството

Примената на информатиката во правосудството има долга традиција. Остварените резултати во развојот на информатичките системи во правосудството овозможуваат прибирање на позитивни искуства и избегнување на грешки. Со воведување на ваквите системи во правосудството може да се зголеми ефикасноста на работата, ажурноста и квалитетот на работата на правосудството, унапредување и понатамошно развивање на правото и правосудните системи, зацврстување и понатамошно зајакнување на правната сигурност.

Јавната управа прибира, обработува и пренесува големи количини на информации. Донесувањето на соодветни одлуки во рамките на некој правен предмет претставува завршна фаза на која претходи низа на претходни работни задачи чија цел е некое прашање да се согледа од повеќе различни аспекти и да се подготви материјал за донесување на еден или повеќе алтернативни предлози за формулирање на конечни одлуки. Овие работни задачи вбројуваат прибирање информации, нивна селекција и обработка, нивно вреднување и користење. Автоматизацијата на овие работни задачи се врши со помош на информатичките системи.

Заклучок

Забрзаниот развој на технологијата предизвикува промени во областа на правото. Во овој научен труд предмет на истражување се токму ваквите промени. Преку ова истражување се дознаваат податоци за новите трендови и идни можности предизвикани од промените.

Во праксата постојат повеќе примери за информатички управувана правна трансформација. Судските случаи од документи во печатена форма се трансформираат во документи во затворени дигитални системи. Сè повеќе и повеќе правни статuti се достапни онлајн.

Примерите во овој научен труд посочуваат на развојот на правната информатика, нејзин предмет на проучување, извори и содржина, понатаму правните информации и нивните карактеристики, и примената на информатиката во законодавниот процес и судството, како и промените кои таа ги имплицира.

Како таква, правната информатика има голем импакт и влијание во општеството.

Користена литература

Allen, Laymen E., Link, David T.: *Legislative information Systems*, American Bar Association, Chicago, 1975

Drakulic Mirjana: *Osnovi racunarskog prava*, Beograd, 1996

Lilic Stevan, Prlja Dragan: *Pravna informatika – vestina*, Pravnici za demokratiju, Dosije, Beograd, 2008

Paliwala, Abdul: *A history of legal informatics*, Publicaciones de la Universidad de Zaragoza, 2010

Rossettin, Andrea: *Legal Informatics*, Moretti & Vitali, 2009

Sotirovic, Velimir, Egic, Branislav: *Informatika*, Ined d.o.o, Novi Sad, 2207